

Оригинални научни рад

УДК: 930.85:821.163.41

DOI: 10.7251/FLZB2001099B

Византијски град Адријанопољ у дјелима српских средњовјековних писаца

Борис Бабић¹

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет

Сажетак: *Сврха рада је да покаже начин на који су српски средњовјековни писци видјели византијски град Адријанопољ, какве су представе о њему имали, те да ли су њихова схватања у складу данашњом историографијом. Под сличним српски средњовјековни писци подразумијевају се различити старији и млађи љетописи, житија српских владара, те историјско дјело Константина Михаиловића из Осировице. Много боље о овом граду можемо пронаћи у дјелу Живот деспота Стефана Лазаревића Константина Костенечког, познатије под надимком Филозоф, у вези са међусобним размирицама Османлија након Анџорске битке, током прве двије деценије XV вијека. Српски средњовјековни писци Адријанопољ нису називали његовим данашњим називом Едрне. Сви аутори српских љетописа говоре о Дренопољу и углавном доносе нејрецизне хронолошке одреднице у вези са догађајима у оквиру којих помињу град, док је у дјелима Константина Костенечког и Пајсеја Јањевића, за име града коришћен антички назив Адријанопољ, по његовом оснивачу, римском цару Хадријану. Константин Михаиловић из Осировице забиљежио је три различита назива за најранију европску престоницу Османлијског царства. У дјелу овог писца који је написао књижевним јуродом српског јаничара досљедно је уоприједљен термин Дренопоље, док се у рукописима насталим прерадом основног текста у XVI вијеку сусрећемо са називом Адријанопољ, а у рукописима насталим у XVII вијеку град је наведен као Едрнопол.*

Кључне ријечи: *Византија, Адријанопољ, Једрене, српски средњовјековни писци, љетописи, житија, Константин Михаиловић из Осировице.*

Епиграфски, нумизматички и наративни извори показују да је римски цар Хадријан (117–138) у осмој години своје владавине, односно 125. године, на мјесту древног насеља Ускудама изградио нови град који је по њему добио име Хадријанопољ.² Овај град, у византијско доба познат под именом Адријанопољ, у области Тракија, био је смјештен у долини ријеке Хеброс и налазио се на путу Via militaris, који је повезивао средњовјековни Сингидунум, односно Београд, са Константинопољом. Град је био снажно упориште које је штитило византијску престоницу од напада са сјевера, али током византијске историје ријетко кад је био важан административни центар.³ Иако је од IV стољећа био центар епископије, његов значај у хијерархији цариградске цркве све више је опадао. Тако се у седмом вијеку његов епископ налазио на 27. мјесту у црквеној хијерархији, а до десетог вијека пао је на 40. мјесто, мада је у византијским изворима забиљежено да је у истом периоду дукс овог града по значају био одмах иза управника Солуна.⁴ Смјештен на веома важном војном друму, Адријанопољ је кроз читаву византијску историју био поприште бројних ратних сукоба и битака.

У српским средњовјековним изворима ово насеље забиљежено је под именима Хадријанов град, Једрене, Дренопоље, Трипоље. Оно није поменуто у старим српским родословима. У старим српским летописима Адријанопољ је записан под називом Дренопоље. Први помен града у овој групи историјских извора везан је за догађаје у вези са битком на Марици, која се одиграла септембра 1371. године.

Бројни летописци, поготово аутори такозваних млађих летописа, насталих у периоду од XVI до XVIII стољећа, вијести о погибији Мрњавчевића на Марици повезују са нетачним подацима о смрти и убиству цара Уроша, које приписују краљу Вукашину. Тако је у *Кувездинском летопису* врло опширно наведено: *децембра, дана другої, 6880, умре цар Урош неїраведно од Вукашина. И ѿо*

* boris.babic@ff.unibl.org

2 Опширније о овом, као и другим градовима овог назива које је цар Хадријан изградио током своје владавине cf. Mary Taliaferro Boatwright, *Hadrian and the cities of the Roman Empire*, Oxford 2000, 172–204.

3 Timothy E. Gregory, Nancy P. Ševčenko, „Adrianople“, in *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I, ed. Alexander P. Kazhdan, (New York-Oxford, Oxford University Press 1991), 23.

4 Ibid, 23.

лѣто, судом дожјим исѣи чашу и ѿоѣде од Турака на реци Марици.⁵ Потребно је напоменути да се година хришћанске ере добије када се од године по византјском рачунању одбије 5508 односно 5509. година, што је година за коју су Византинци вјеровали да је година настанка свијета. Ако горе наведену рачуницу примијенимо на примјер наведен у Кувеждинском рукопису, добићемо да се битка на Марици догодила 1371. године, што одговара историјској истини. Иако је у овој љетописачкој биљешци година исправно наведена, постоје и примјери у којима су аутори љетописа имали потешкоћа са хронологијом. У Дечанском љѣтопису је записано: 7870 уди Вукашин цара Уроша, груѿо децембра месеца⁶, а у Верковићевом љѣтопису забиљежено: 7883 уди краљ Вукашин цара Уроша.⁷ Овакве хронолошке омашке могу се објаснити сличношћу употребљаваних слова. Пошто се средњовјековна ћирилична слова с и з слично пишу, а њихове бројне вриједности разликују, љетописци су приликом брзог писања могли направити случајну погрешку која битно квари хронологију догађаја које су забиљежили. Констатација у вези са судбином цара Уроша налази се већ у такозваним старијим љетописима, иако у њима краљ Вукашин и деспот Угљеша нису директно оптужени за убиство цара Уроша.

Тако је састављач *Врхобрезничког љѣтописа*, а Љубомир Стојановић је претпоставио да је то био инок Гаврило, најприје навео да, *као што је ѣрчки цар Михаило од слуѣ своѣ Василија Македонца мноѿо зла ѣреѣрѣио, ѣако и ѣраведни Урош ѣреѣрѣи од Вукашина и Угљеше*⁸, а онда констатовао начин на који су умрли: *Праведни Урош ѣостѣрада у срцу своје земље у лѣто 6880, месеца децембра, 4 дан. У лѣто 6880, месеца сѣптембра, 26 дан убијени деху Вукашин и Угљеша од Турака у ѣѣшак дан у Македонији*.⁹ Ученом монаху, састављачу ове љетописачке забиљешке била је позната чињеница да је византјски василевс Михаило III (843–867) убијен од стране каснијег цара Василија I. Василије се у тренутку убиства Михаила III налазио на положају цара савладара, али је непуну деценију раније, као потпуни дошљак из провинције,

5 Љубомир Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Београд – Сремски Карловци, 1927, 208, бр. 581ђ.

6 Ibid, 208, бр. 581ж.

7 Ibid, 208, бр. 581з.

8 Ibid, 103, бр. 152.

9 Ibid, 104, бр. 152, 153.

својеврсни *homo novus*, своју каријеру у Константинопољу почео да гради са положаја царевог коњушара.

Сличне податке о другом цару из династије Немањић налазимо и у *Койорињском летопису*, једино што у њему није наведена година смрти цара Уроша, као ни мјесец погибије краља Вукашина, док је као година Вукашинове и Угљешине смрти наведена 6879 (1370).¹⁰

Поједини аутори млађих летописа погибију браће Мрњавчевића, краља Вукашина и деспота Јована Угљеше, везују за пад Адријанопоља под власт Османлија. Тако је у *Маџарашевићевом летопису* забиљежено: *6870 уби слуџа цара Уроша њо наредби краља Вукашина. И у њо лето закраљи се краљ Вукашин. И у њо лето убијен би од Оџман-беџа и десџоџ Угљеша на реци Марици, сеџџемџра 6 дан, џрими Дреноџоље*.¹¹

Видимо да је у овој биљешци погрешна не само година битке код Черномена на Марици, него и датум тог догађаја. Могуће је да је аутор летописа приликом преписивања датума из другог извора испустио слово *к*, које има бројну вриједност 20, и тако добио погрешан дан одигравања битке.

Занимљив је помен личности Отман-бега, како писац овог летописа назива османлијског војсковођу који је нанео пораз Србима.

У другим млађим летописима наведено је: *6880 уби цар Оџман краља Вукашина и десџоџа Угљешу на Македонији на Марици и џрими Дреноџоље*.¹² Док *Руварчев друџи, Софијски друџи, Васићев и Ремџски летопис*, попут *Маџарашевићевџо летописа* наводе 6. септембар као датум битке, у *Вукомановићевом, Хиландарском, Сеничком, Руварчевом џрвом и Дорџрајском летопису* наведен је 26. септембар као исправан датум битке, али је погрешно наведена 6870 година, односно 1361. као година битке. Чини нам се сасвим могућим да се под царем Отманом подразумејева синтагма отомански односно османлијски цар,

10 Ibid, 84, бр. 131, 132. Стојановић је у уводном дијелу свог дјела, наведену погрешну годину византијске ере покушао објаснити тврдњом, да пошто се битка на Марици одиграла почетком византијске године, писац летописа је заборавио помаћи годину на 6880. Уп. Стојановић, Родослови и летописи, XXXVII.

11 Ibid, 208, бр. 581и.

12 Ibid, 209, 582ж. У историографији су забиљежена различита мишљења у вези са годином османлијског заузимања Једрена. Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1998, 498, н. 3, сматра да се то догодило 1362. Gregory, Ševčenko, *Adrianople*, 23, наводе 1369. годину као вријеме када је град освојен, уз опаску да је емир Мурат I у њега први пут ушао у зиму 1376–1377. године.

а не појединачно име турског владара, а ријеч је о Мурату I, за којег поуздано знамо да није учествовао у бици на Марици. У прилог ове тврдње је иначе прилично непрецизан податак из *Погјоричкој љетњојиси* у којем стоји: *6882 уби цар краља Вукашина, десјоџа Уљешу на Македонију на Марици, месеца октобра 6 дан; њрими Оџмановић Дренојоље*.¹³ Видимо да су у овој биљешци погрешно наведени и датум и година битке на Марици. Идентичну вијест, под годином 6870. налазимо у *Белојољском* и *Осјојићевом љетњојису*, док је у *Верковићевом љетњојису* наведена 6879. година.¹⁴

Заиста је необичан и за српске летописе неуобичајен потпуно прецизан податак који налазимо у *Сеченичком љетњојису*: *Ова безакоња, која Вукашин и Уљеша учинише... и оба њојдоше у Македонију на Марици, у њешак на Јована Богослава, сејтембра 26, у лејо 6880, у исто лејо кад и Урош*.¹⁵ Празник Јована Богослава, апостола и јеванђелисте заиста се прослављао 26. септембра. Постоји могућност да је аутор ове биљешке преузео податке из истог извора, као и патријарх Пајсеј Јањевац, који у *Жијију краља Уроша* о наводном убиству цара Уроша приповиједа са много емоција истичући да је Вукашин, помраченог ума, из зависти убио невиног Уроша.¹⁶ Још једном напомињем да је цар Урош преминуо шездесет осам дана након погибије браће Мрњавчевић у бици на Марици.¹⁷

Идући помен Адријанопоља налазимо у *Хиландарском љетњојису* гдје је погрешно наведено да *6911 разди десјоџ Стефан Мусу на Дренојољу новембра 21 дан*.¹⁸ У двадесетак других летописа као мјесто битке забиљежено је Трипоље, али су као учесници сукоба такође погрешно поменути деспот Стефан и султан Муса. Сукоб из новембра 1402. године заиста је постојао и одиграо се код Трипоља, на Косову у близини манастира Грачанице. Међутим, српским летопис-

13 Стојановић, Родослови и летописи, 209, бр. 582з.

14 Ibid, 209, бр. 582и, 582ј.

15 Ibid, 209, бр. 582к.

16 Томислав Јовановић, Књижевно дело патријарха Пајсеја, Београд 2001, 296; Уп. Старе српске биографије XV и XVII вијека, Цамблук, Константин, Пајсије, превео Лазар Мирковић, предговор Павле Поповић, Београд 1936, 139; Пајсије Јањевац, Житије цара Уроша, Старе српске биографије, предговор и редактура Димитрије Богдановић, Београд 1968, 257.

17 Уп. Раде Михаљчић, „Маричка битка“, Историја српског народа, I, (Београд, Српска књижевна задруга, 1994²), 601.

18 Стојановић, Родослови и летописи, 221, бр. 608б.

цима је остало непознато да је у тој бици деспот Стефан Лазаревић побиједио војску турског султана Сулејмана, који је непосредно након Ангорске битке преузео управљање Османлијским царством. У саставу Сулејманове војске налазили су се и одреди његовог вазала, деспотовог сестрића Ђурђа Бранковића.¹⁹ Једрене се у још неколико наврата помиње у српским летописима, али у вези са догађајима који хронолошки излазе ван оквира овог рада, па о томе нећемо расправљати.²⁰

У вези с османлијским заузимањем Адријанопоља је и запис који се налази у рукопису Бечке библиотеке бр. 109, у којем је погрешно наведена година турског освајања града: *Једрене узе цар Мураи 1360*.²¹ Иако се раније сматрало да је овај град постао европска престоница Османлија 1362. године, каснија истраживања су показала да се то није догодило прије 1369, а да је Мурат I први пут ушао у град током зиме 1376/1377. године.²²

Што се тиче дјела хагиографског карактера, важно је нагласити да ово средњовјековно насеље уопште није поменуто у Житијима Стефана Немање, Стефана Немањића, Светог Саве, као ни у опширном дјелу *Животи краљева и архиепископских српских*, које садржи више хагиографија српских владара и црквених великодостојника, што је сасвим разумљиво ако се погледа контекст у којем су се одигравали српско-византијски односи у периоду од половине XII до половине XIV стољећа. Хронолошки посматрано, Адријанопољ се први пут помиње у *Животи деспота Стефана Лазаревића*, које је настало трудом Константина Костенечког, познатог под надимком Филозоф.

Након што је описао битку код Ангоре и држање Стефана Лазаревића у њој, Константин је навео да се Стефан склонио у Цариград.²³

19 За више података о овој бици и њеним посљедицама Уп. Јованка Калић, „Велики преокрет“, у *Историја српског народа*, II, (Београд, Српска књижевна задруга, 1994²), 68.

20 Стојановић, *Родослови и летописи*, 253, бр. 7876; 254, бр. 788а; 259, бр. 852; 268, бр. 942; 296, бр. 1235.

21 Ibid, 331, бр. 1521; Љубомир Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, књига III (Београд, Државна штампарија краљевине Србије 1905), 85, бр. 5167.

22 Irene Steinherr-Beldicanu, „La Conquete d` Andrinople par les Turcs: La penetration turque en Thrace et la valeur des chroniques ottomans” TM1 (1965): 439–461.

23 Константин Филозоф и његов Живот Стефана Лазаревића деспота српског, по дјелима српско-словенским рукописима износице издао Ватрослав Јагић, *Гласник СУД* 42 (1875), репринт Горњи Милановац 2004. 274–275; Уп. Константин Филозоф, *Живот Стефана Лазаревића, деспота српског*, Библиотека „Извори српског богословља“, књ. 2, превод и напомене Гордана Јовановић, Београд 2009, 46.

Из одломка се види да је турски заповједник Сараца паша, који је учествовао и у бици на Косову, у једној шуми у близини Једрена напао дио деспотових трупа и нанео им пораз.²⁴ Имајући у виду да је деспот Стефан у августу 1402. године стигао у Цариград, ови догађаји могли су се догодити током тог мјесеца или најкасније почетком септембра 1402. године. Српски пораз показао је да се остатак деспотове војске не може тим путем вратити у Србију, што је условило промјену маршруте. По повратку са острва Лезбос, на којем је кратко боравио након одласка из Цариграда, Стефан Лазаревић са братом Вуком и око 260 ратника допловио је до Улциња, гдје га је дочекао његов зет Ђурађ Балшић²⁵ и помогао му да при повратку у Србију избјегне одреде султана Сулејмана и војску његовог вазала Ђурђа Бранковића.²⁶

И наредни помен Адријанопоља у *Живоју десјоша Стефана Лазаревића* везан је за турског великаша Сараца пашу. Поменувши подјелу територија између султана Сулејмана и његовог брата Мусе, у чему се индиректно назире сазнање о почетку нових османлијских међусобних борби, Константин Костенечки је приповиједао о Мусином боравку у Влашкој, а потом навео: *Излазећи из Влашке сазнаде најйре за једној великој исмаићанској велможу ѿо имену Сараца-даша у месѿу које се зове Дубулин и на ѿревару ѿа ухваѿи: узевши ѿа са собом, дође до Адријанопоља, ѿде му рекоше да иде на Калијоље и ѿу уди ѿоѿа Сарацу.*²⁷ Иако Константин Филозоф другачије назива град у којем је Сараца паша ухваћен, нема сумње да је Дубулин и Јамбол представљају исто мјесто, које је по свједочанству византијске кратке хронике бр. 96, непосредно након заузимања града Месемврије, Муса освојио 13. фебруара 1410. године.²⁸

24 Уп. Иларион Руварца, „Стефан Лазаревић на повратку из Ангоре у Србију“, Зборник Илариона Руварца I, (Београд, Српска краљевска академије, 1934), 81; Уп. Јованка Калић, „Велики преокрет“, Историја српског народа, II, (Београд, Српска књижевна задруга, 1994²), 68.

25 За податке о животу и каријери Ђурђа Страцимировића Балшића уп. Јованка Калић, „Велики преокрет“, Историја српског народа, II, (Београд, Српска књижевна задруга, 1994²), 43–67.

26 Ibid, 67–68.

27 Јагић, Живот Стефана Лазаревића, 293; Уп. Јовановић, Константин Филозоф, 67.

28 Cf. Piter Schreiner, Die Byzantinischen Kleinchroniken, I, Wien, 1975-1977, 636, no. 96; II, 395, no. 94. Уп. Маја Николић, Византијски писци о Србији (1402–1439), (Београд, Византолошки институт Српске академије наука и уметности 2010), 56.

Након пораза, који је доживио од брата, султана Сулејмана, пред зидинама Цариграда јуна 1410. године, Муса је, по причању Константина Филозофа кратко опет боравио у Дубулину, да би одатле наредио свом војсковођи Алијазу, некадашњем војводи града Филипопоља, данашњег Пловдива, да ухвати Сулејманове савезнике, Вука Лазаревића и његовог сестрића Лазара Бранковића, што се и догодило 4. јула 1410. године у Филипопољу. Вук Лазаревић је тог дана убијен, а његов сестрић је у Мусином заробљеништву напустио Филипопољ.²⁹

Јер Муса се изнова ујуйи ка Агријанойољу бежећи ѿред браћом својим (Сулејманом), (али се) ойейи с њим срейше. Сйавши исйред војске, (виде Сулејмана и закључи) да се може дорити са (њејовом) војском, ѿошйио је (већ) ѿу дошао и укрейио се. Тада и (диѿку) зайоче ѿод Агријанойољем.³⁰

Из даљег излагања деспотовог биографа сазнајемо да је тачан датум овог сукоба под зидинама Једрена између Сулејмана и Мусе био 11. јул 1410. године, а разлог који је навео Константина Костенечког да пружи прецизно обавјештење о томе лежи у чињеници да је током битке, у тренутку када је видио да ће бити поражен, Муса наредио да се погуби Лазар Бранковић, што су његови људи учинили.³¹

У даљем тексту *Живоѿа десйоѿа Сйефана Лазаревића*, приповиједа се о Мусином бјекству у Србију, склапању савеза са деспотом Стефаном те повратку у Тракију. Константин Филозоф је поменуо Мусин напад на Филипопољ, пљачкање тог града и убиство тамошњег митрополита кир Дамјана.³² Потом слиједи причање о новом Мусином бјекству пред братом Сулејманом у оквиру којег је поменуто Једрене. *Сулејман је донекле ѿонио (Мусу). Дошавши у Агријанойољ ѿредаге се (цар Сулејман) вину.³³*

Огорчен због братовог разбојничког понашања, Сулејман се све више опијао, што је уз општу несигурност коју су стварали Мусини повремени упади у подручје града, довело до побуне међу његовим војницима. Добивши вијести о томе, султан Сулејман је намјеравао кренути према Цариграду, али су га при од-

29 Јагић, *Живот Стефана Лазаревића*, 297–298; Уп. Јовановић, *Константин Филозоф*, 70–72.

30 Јагић, *Живот Стефана Лазаревића*, 298; Уп. Јовановић, *Константин Филозоф*, 72.

31 Јагић, *Живот Стефана Лазаревића*, 298–299; Уп. Јовановић, *Константин Филозоф*, 72.

32 Јагић, *Живот Стефана Лазаревића*, 299–300; Уп. Јовановић, *Константин Филозоф*, 73–74.

33 Јагић, *Живот Стефана Лазаревића*, 300; Уп. Јовановић, *Константин Филозоф*, 74.

ласку његови људи ухватили, удавили и тијело му донијели у Једрене.³⁴ По свједочанству византијске кратке хронике, смрт султана Сулејмана догодила се 17. фебруара 1411. године.³⁵

Једрене у даљем тексту *Живоїѡа десїоїѡа Сїефана Лазаревиѡа* неколико пута се помиње у контексту сукоба султана Мусе и његовог брата Мехмеда. Најприје у оквиру приповиједања о догађајима око Солуна, деспотов биограф наводи: *Чувши да сулїан Мехмед оїеїї хоће да дође, уїуїи се ка Адријанопољу Славїевим їорама, їе їа сусїиже весїї да је (он) већ дошао. Видевши да (Мехмед) не долази осїаде їиу до зиме.*³⁶

Након што је испричао о повратку Ђурђа Бранковића из Солуна у Србију, што се догодило 23. октобра 1412. године, биограф деспота Стефана наговјестио је нови сукоб Бајазитових синова, након којег се Муса вратио у Адријанопољ.³⁷

Ипак, с обзиром на чињеницу да Константин Филозоф помиње зимско доба, односно снијег и кишу, који су онемогућили Мехмедов даљи боравак у европским провинцијама, претпостављамо да је до борби између Мусе и Мехмеда дошло крајем 1412. године. Иако се то из причања деспотовог биографа експлицитно не види, судећи по свједочанству византијских извора, овом приликом дошло је до сукоба султана Мусе и његовог брата Мехмеда, који се завршио поразом претендента на престо. О борбама Мусе и Мехмеда говори византијски писац Лаоник Халкокодил, из чијег приповиједања сазнајемо да је султан Муса, чувши за долазак свог брата Мехмеда у Тракију, окупио бројну војску и напао братове снаге код Хариупоља, спречивши га да добије српску помоћ. Поражени Мехмед се повукао у Цариград, а потом и у Малу Азију.³⁸

Хронолошки посматрано, посљедњи помен Адријанопоља у *Живоїу десїоїѡа Сїефана Лазаревиѡа* везан је за податак о смрти султана Мехмеда I (1413–1421), који је умро у Адријанопољу.³⁹ Чини нам се вриједним помена одлична обавијештеност деспотовог биографа у вези са чињеницом да је смрт османлијског сул-

34 Јагић, Живот Стефана Лазаревића, 300; Уп. Јовановић, Константин Филозоф, 74.

35 Cf. Schreiner, Kleinchronicken I, 637, no. 96; Kleinchronicken II, 401.

36 Под Славїевим горама Николић, Византијски писци, 72, подразумеїева планину Родопи.

37 Јагић, Живот Стефана Лазаревића, 304. Уп. Јовановић, Константин Филозоф, 78–79.

38 Cf. Laonici Chalcocondylae Historiarum Demonstrationes, ed. Eugenius Darko, I, (Budapestini, Sumptibus Academiae Litterrarum Hungaricae 1922), 168–169.

39 Јагић, Живот Стефана Лазаревића, 312–313. Уп. Јовановић, Константин Филозоф, 88.

тана првобитно сакривена од тадашње јавности. Византијски историчар Дука наводи да је због страха да би се околни народи побунили против Османлија, султанова смрт била тајна 40 дана.⁴⁰

У литератури је као датум султанове смрти прихваћен 21. мај 1421. године.⁴¹ Међутим, о томе постоје непрецизне забиљешке у српским летописима. У *Кијевском, Студеничком, Цетињском, Кувездинском и Сарандајорском љетопису* је наведено да је цар, султан звани *Кришчија умро 6924 (1415/1416)*,⁴² а мања хронолошка непрецизност се налази и у осталим летописима, гдје је наведено да је *султан Кришчија умро 6930 (1421/1422)*, сем летописа под називом *Београдски друји* гдје је уз још већу погрешку наведена 6931. (1422/1423) година.⁴³

Једрене је поменуто неколико пута и у *Жиџију цара Уроша*, које је настало знатно касније од осталих хагиографија српских владара.

Након што је поменуто убиство цара Уроша, које је наводно починио краљ Вукашин, патријарх Пајсеј Јањевац наводи да су као вид божје казне Агарени напали Адријанопољ и освојили га.⁴⁴ Иако садржи занимљив податак о османлијском заузимању Адријанопоља, непосредно уочи битке на Марици, вијести о заузимању Галипоља од стране Турака, на које се односи назив Агарени, свакако нису тачне. Као што је већ поменуто, Османлије су Галипољ заузеле марта 1354. године.⁴⁵

Нешто касније, у *Жиџију цара Уроша*, наилазимо на опис сукоба Срба и Османлија *код мести званој Чрменски Лујови, близу Адријанопоља дан хода и више, звано Мосџар, а њосле се назва Мусџафа-џашина ђуџрија*.⁴⁶

40 Ducas, *Istoria Turco-Bizantină (1341–1462)*, editie critică de Vasile Grecu, (Bucuresti, Academiei Republicii populare Romine 1958), 169.

41 Византијске кратке хронике по. 72а; по. 91; по. 97; доносе вијести о султановој смрти, али не наводе датум. Cf. Schreiner, *Kleinchronicken I*, 564, по. 72а/22; 623, по. 91/9; 639, по. 97/5; а по Питеру Шрајнеру потпуно тачне податке пружају *Kleinchronicken II*, 412, 617.

42 Стојановић, *Родослови и летописи*, 225, бр. 631а, 634.

43 Ibid, 225, бр. 632а, 632б, 632в.

44 Јовановић, *Књижевно дело*, 299; Уп. Поповић, *Старе српске биографије*, 141; Богдановић, *Житије цара Уроша*, 258.

45 Уп. Радивој Радић, *Време Јована V Палеолога (1332–1391)*, (Београд, Византолошки институт Српске академије наука и уметности 1993), 237–238.

46 Јовановић, *Књижевно дело*, 300; Уп. Поповић, *Старе српске биографије*, 142; Богдановић, *Житије цара Уроша*, 259.

Није познато одакле је патријарх Пајсеј преузео податке о току битке на Марици, какав је приказан у његовом дјелу.⁴⁷ Правдајући догађаје на Марици неправедним убиством цара Уроша, због чега је и Господ напустио Србе и дозволио Агаренима да на спавању изненаде српску војску, писац свакако претјерује кад помиње бројку од седамдесет хиљада српских војника, који су у сукобу страдали од свега 4500 Турака.⁴⁸ На прилично необичан начин, сасвим неуобичајен за жанр хагиографије, приказана је смрт краља Вукашина у *Житију цара Уроша*. Након што је поменуо да се Вукашин са множином својих војника удавио у ријечи, писац са нескривеном оштрином и готово задовољством приповиједа: *А Вукашин њосѣде јадно њозоришѣ у блаѣу, и храна и рѣбама и ѣѣицама, и не зна му се ни ѣрод: ѣоѣѣе усѣомена њѣѣова са шумом*.⁴⁹

Веома опширно о Адријанопољу је писао и Константин Михаиловић из Островице. У XV глави свог дјела *Јаничареве усѣомене*, писац даје кратак преглед српске историје од времена краља Милутина. Михаиловићева основна идеја водиља, својеврсна црвена нит која се упорно провлачи кроз његово дјело, јесте инсистирање на чињеници да невоље које су задесиле Србију имају коријен у, како је то формулисао Ђорђе Живановић, *ѣреховима нашим*.⁵⁰ Да би истакао ту чињеницу Константин Михаиловић даје описе најсудбоносних тренутака српске историје, говори о наводном ослијепљивању Стефана Дечанског, затим о његовом сукобу са сином Душаном, о смрти Дечанског и тобожњем покајању Душановом, о смрти цара Уроша и распаду српске државе.

У склопу причања о нестанку српског царства, писац помиње турско заузимање Адријанопоља, гдје његова прича поприма многе елементе легендарног приповиједања и народне традиције. Он прилично опширно описује рђаву владавину цара Стефана Уроша, истичући да му је бог због очевог гријеха одузео памет, па су га прозвали Луди Урош. Српски владар је потом дао двојици браће читаво царство бугарског цара, а послѣје тог времена турски цар Мурат је опсјео

47 Уп. Јовановић, Књижевно дело, 125.

48 Ibid, 301; Уп. Поповић, Старе српске биографије, 143; Богдановић, Житије цара Уроша, 259.

49 Јовановић, Књижевно дело, 301; Уп. Поповић, Старе српске биографије, 144. Богдановић, Житије цара Уроша, 260.

50 Уп. Јаничареве успомене или Турска хроника Константина Михаиловића из Островице, превод и предговор Ђорђе Живановић, Споменик СКА CVII, Одељење друштвених наука, нова серија 9, (Београд Српска академија наука и уметности 1959), XXXVIII.

Једрене.⁵¹ Наведени текст садржи непрецизне податке. Историјски није вјеродостојна прича по којој су поменута браћа, а нема сумње да је ријеч о Мрњавчевићима, добили на управу бугарско царство. Оно је као јединствена држава постојало више од двије деценије након погибије Мрњавчевића на Марици, да би се расцијепило на два дијела, са центрима у Трнову, које је престало да постоји 1393. године, и Видину, које су Османлије коначно освојиле 1397. године.⁵²

Константин Михаиловић даље приповиједа да је цар Урош, добивши вијести о турској опсади Једрена, кренуо са великом војском према Једрену, али да су га раније поменута браћа убила у близини тог града.⁵³

Ако упоредимо казивање српског јаничара Константина Михаиловића са описом патријарха Пајсеја Јањевца, можемо пратити еволуцију народне традиције и легенде о убиству цара Уроша. Док су у дјелу *Јаничарева усјомене*, које је настало у посљедњој деценији XV стољећа, браћа Мрњавчевићи представљени као одговорни за издају цара Уроша, а његово убиство се приписује турском султану Мурату, у дјелу патријарха Пајсеја Јањевца, насталом половином XVII века, краљ Вукашин је директно оптужен као кривац за Урошеву смрт. Развитак народне традиције можемо посматрати и кроз судбину браће Мрњавчевић. За разлику од Михаиловићевог дјела, гдје је врло иронично описано да су Мрњавчевићи као награду за своје издајство погубљени, у *Жишију цара Уроша* њихова погибија везана је за битку на Марици и приказана као вид божје казне због претходно почињеног убиства. Колико је приповиједање Пајсеја Јањевца легендарно свједочи и чињеница да је цар Стефан Урош преминуо 2. или 4. децембра 1371. године, што је било више од два мјесеца након погибије браће Мрњавчевић у Маричкој бици.

На наредни помен Адријанопоља у дјелу *Јаничарева усјомене* наилазимо у вези са причањем о судбини Гргура и Стефана Бранковића, синова деспота Ђурђа Бранковића (1427–1456). Након што је пружио опис освајања читаве рашке земље са свим градовима и добровољну предају Смедерева, у чему се препознаје први пад државе српских деспота 1439. године, Константин Михаиловић је

51 Ibid, 18.

52 Више података о османлијском освајању Бугарске уп. Острогорски, Историја Византије, 510–512.

53 Живановић, Јаничарове успомене, 18.

испричао да је цар Мурат ухватио старијег деспотовог сина Гргура, па стигавши у Једрене, заповиједио да се Гргур утамничи у приморском граду Токат, а потом и ослијепи, што је убрзо и учињено.⁵⁴

Казивање Константина Михаиловића је суштински вјеродостојно, иако хронолошки непрецизно. Султан Мурат II није непосредно након освајања Смедерева предузео акцију против Гргура Бранковића. Учинио је то тек у прољеће 1441. године, након што је откривена завјера против Османлија, коју је у Зети планирао деспот Ђурађ.⁵⁵ Из поменутог одломка видимо и да је Михаиловић знао за чињеницу да је Гргурев млађи брат Стефан Бранковић, као талац одраније боравио у турском затвору. Занимљиво је да је исте догађаје на нешто другачији начин, али у суштини прилично прецизно и вјеродостојно, описао непознати аутор *Бранковићевој љетопису*.⁵⁶ Посебну пажњу привлачи податак овог писца о слању заробљених Ђурђевих синова у Кападокију, што не наводи други мени познати извори који свједоче о овим догађајима.

Подаци о судбини Ђурђевих синова наведени су и у *Верковићевом, Врхобрезничком, Маџарашевићевом, Вукомановићевом љетопису*, гдје су под погрешном 6944. (1436) годином, записани подаци о хватању Гргура и Стефана Бранковића на Васкрс, те њиховом каснијем ослијепљивању 8. маја, док је у *Сеничком љетопису* наведена иста вијест, али под прецизнијом 6948. годином.⁵⁷

Прва европска османлијска престоница поменута је у дјелу *Јаничареве усјомене* и у вези са догађајима који су се догодили након заузимања главног града Византијског царства у контексту припрема за поход против државе српских деспота.⁵⁸

Под Галаћанима се подразумијевају Ђеновљани, становници цариградске четврти Галате односно Пере. Као што је познато, нешто више од годину дана након заузимања Константинопоља, Мехмед II Освајач је, јула 1454. године из Једрена

54 Ibid, 24.

55 Уп. Момчило Спремић, Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба, (Београд – Бања Лука, Сlio – Глас Српске 1999), 291.

56 Стојановић, Родослови летописи, 293, бр. 1155.

57 Стојановић, Родослови и летописи, 232, бр. 666в.

58 Живановић, Јаничареве усјомене, 35.

предузео поход на Србију. Српски деспот Ђурађ Бранковић са породицом се склонио на посједе у Угарску, а његова престоница Смедерево је под командом Томе Кантакузина, брата деспотове супруге Ирине Кантакузин, издржала опсаду.⁵⁹ Податак српског јаничара да је султан напао без отказивања примирја и објаве рата сасвим је тачан.

Након што је опширно писао о паду Новог Брда у руке Османлија, којем је лично свједочио, те након тога ухваћен и заједно са двојицом браће одведен у јаничаре, Константин Михаиловић је поменуо размјеру српских територијалних губитака, а потом и причу о завјери осморице српских младића, који су у Адријанопољу планирали да убију султана, али је у посљедњи тренутак један од њих, по имену Димитрије Томашић, одао завјеренике.⁶⁰ Иако обавијено велом легенде, причање Константина Михаиловића о овим догађајима је прихваћено у историјској литератури.

У XXX поглављу *Јаничаревих усјомена*, Константин Михаиловић, описујући султанов поход на Пелопонез, рушење зида Хексамилон и освајање града Патраса, неколико пута помиње Адријанопољ.⁶¹

Опис догађаја који је пружио Константин Михаиловић о османлијском освајању државе морејских деспота садржи, уз мале пропусте, углавном тачне податке. Читав подухват може се датovati у вријеме 1458–1460. године.

Адријанопољ је поменут још неколико пута у дјелу *Јаничареве усјомене*, углавном у контексту османлијске престонице, односно приликом поласка Османлија у освајање одређених области или султановог повратка у град након завршених похода. Такве примјере налазимо у оквиру приповиједања Константина Михаиловића о повратку султана Мехмеда из похода у Трапезунт, гдје је 15. августа 1461. године освојио и посљедњу грчку државу и довео посљедњег трапезунтског владара као затвореника у Једрене⁶², затим приликом описа повратка султана Мехмеда II са неуспјешног похода против Влашке, који се

59 Опширније податке о овим догађајима пружа Спремић, Деспот Ђурађ, 491–493.

60 Живановић, Јаничарове успомене, 37–38.

61 Живановић, Јаничарове успомене, 41–42.

62 Живановић, Јаничарове успомене, 44. Сасвим је могуће да је српски јаничар на овом мјесту погрешно навео да је трапезунтски цар одведен у султанову престоницу Адријанопољ, што не дјелује логично, с обзиром на то да је након освајања Цариграда, то била престоница османлијских владара, као и на географску удаљеност Трапезунта у односу на град у Тракији. Уп. Рансимен, Пад, 230.

датује у 1462. годину, када је том облашћу управљао кнез Влад Тепеш⁶³, те приликом поласка у похода на Босну 1463. године.⁶⁴

Једрене је поменуто и приликом казивања о смрти османлијског султана Мурата II, у XXIV поглављу рукописа Р и А *Јаничаревих усйомена*, који не припадају Константину Михаиловићу, већ су настали прерадом у XVI вијеку.⁶⁵

Ако резимирамо податке које о Адријанопољу налазимо у дјелима српских средњовјековних писаца, долазимо до закључка да је свега неколико аутора оставило историјске забиљешке о овом граду. Он уопште није поменут у дјелима Светог Саве, Стефана Немањића, Доментијана, Теодосија, архиепископа Данила II и његових настављача, као ни у *Жиџију краља Сџефана Дечанског*, које је настало трудом монаха Григорија Цамблака, и *Жиџију њаџријарха Јефрема*, чији је састављач епископ Марко. Вијести о њему нема ни у старим српским родословима и натписима, а сачуван је свега један запис, који погрешно свједочи о години османлијског заузимања Адријанопоља. Много података о овом граду можемо пронаћи у дјелу *Живог десјоџа Сџефана Лазаревића* Константина Филозофа у вези са међусобним размирицама Османлија након Ангорске битке, током прве двије деценије XV вијека. Овај град више пута је поменут и у *Жиџију цара Уроша*, у контексту догађаја везаних за битку на Марици 1371. године. Од свих српских средњовјековних писаца Адријанопољ је највише пута поменуо Константин Михаиловић из Островице. С обзиром на чињеницу да је он био јаничар у турској служби, а Адријанопољ вишедеценијска европска престоница Османлијског царства, не чуди што у Михаиловићевом приказу турске историје, овај град заузима веома важно мјесто, готово једнаког значаја као и Константинопољ. Вјеродостојност оригиналног дјела Константина Михаиловића, насталог у посљедњој деценији XV вијека, није сасвим потпуна, јер је у појединим одломцима његов текст испуњен непоузданим, готово легендарним причама, заснованим на народној традицији, како српској тако и турској.

63 Живановић, Јаничарове успомене, 46–49.

64 Ibid, 49–50.

65 Ibid, 83.

Byzantine city Adrianople in articles of serb medieval writers

Boris Babić

University of Banja Luka, Faculty of Philosophy

Summary: Detailed studying of articles by Serb medieval writers shows that only several authors left historic notes about Adrianople. This city was not mentioned at all in articles of medieval hagiographers originating prior to XV century. There is no information about Adrianople in old Serb genealogy and inscriptions while only one account, testifying about the year of the Ottoman occupation of Adrianople in a wrong way, was preserved. Many data about this city can be found in older and more recent annuals whose unknown authors usually bring unprecise chronological data regarding the reported events. This medieval settlement was mentioned by Constantine Kostanecki, known as the Philosopher, several times with regard to the disputes of Ottoman Turks after the battle of Angora, during the first two decades of the XV century. Patriarch Pajsije Janjevac, who wrote *The Life of Emperor Uros* in XVII century, left notes about Adrianople while writing about events related to the Maritsa battle in 1371 and its consequences. Considering all medieval writers, Adrianople was mentioned the most by Constantine of Ostrovica. Since he was a janissary in the Turkish service and Adrianople was the European capital of the Ottoman Empire for several decades, it is not surprising that in his notes on Turkish history this town has a significant position, almost equal to the position of Constantinople. Most of his writings about this settlement are related to events occurring during the rule of sultan Murad II and his son Mehmed II the Conqueror. Serb medieval writers did not name Adrianople by its today's name Edirne. All authors of Serb annuals mention the town of Drenopolje and they usually give unprecise chronological data with regard to the events related to this town. In the articles of Constantine Kostanecki and Pajsije Janjevac the name Adrianople is used instead. Constantine of Ostrovica mentions a town under the name Drenopolje. Then, in his refined manuscripts based on the basic texts from XVI century we can see the name Adrianople, whereas in the manuscripts based on the texts from XVII century the town is named Edrnopol.

Key words: Byzantium, Adrianople, Edirne, Serb medieval writers, annuals, hagiography, Constantine Kostanecki, Constantine Mihailovic of Ostrovica.